

HEMEL EN AARDE
RELIGIE IN VLAANDEREN SINDS 1750

HEMEL EN AARDE

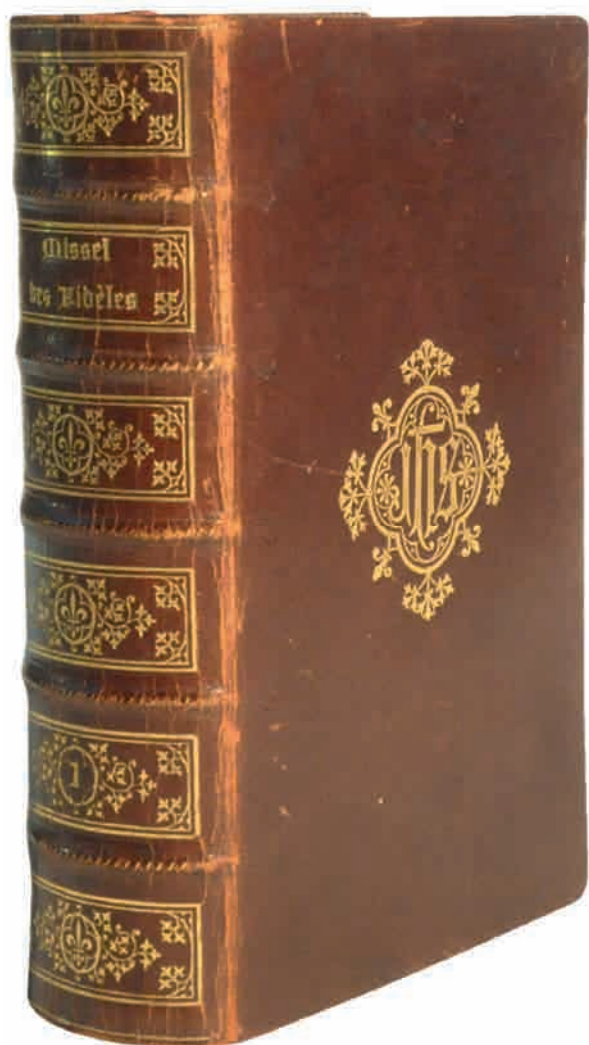
*Religie in Vlaanderen
sinds 1750*

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

Inhoud

9	Een benauwd gevoel
Volksdevotie	43	Glas voor de natie
Het atelier Capronnier
11	Dag van Sint-Marcoen
Heiligenverering	45	Een paap als beleg
Strijd tussen liberalen en katholieken
13	Geheimschrift
De jezuïetenorde in diaspora	47	Les Flaminds
Het Werk der Vlamingen in Wallonië
15	Zusters in frivole klederen
De religieuze politiek van Jozef II	49	Neogotisch of exotisch
Vlaamse missionarissen in China
17	Hartenvrouw voor een priester
Overlijdensbericht op speelkaart	51	Schild en vriend
Corporatieve verenigingen
19	Hemel en hel
Geloofsonderricht voor het volk	53	Middeleeuwse inspiratie
De Sint-Lucasscholen
21	Een hart voor mensen
Nieuw kloosterwezen	55	18 kilo foto's
Kroning van een Mariabeeld
23	Voor het laatst op de catwalk
Religieuzen uit het ancien régime	57	Beschavend Belgenland
Kerk en Congo
25	Testamentjagers
Antiklerikalisme	59	Pater spion
Religieuzen aan het IJzerfront
27	Een getormenteerde paus
Ultramontanisme	61	God en Vaderland
Belgische vluchtelingen
29	Apostel der Indianen
Missies in Noord-Amerika	63	Godsvrede
Hulpverlening tijdens de oorlog
31	Op handen gedragen
Processiecultuur	65	Boeddhistische godin
Missie en wetenschap
33	Les pauvres comme moyen
De vincentianen	67	Üdvözlégy Mária
Belgisch-Hongaarse kinderactie
35	Passer en winkelhaak
Vrijmetselarij	69	Kalfskop met schildpadsaus
Katholieke landbouworganisaties
37	Samenlevingsopbouw
De katholieke ingenieur	71	Avond met Orval
Middenstandsbeweging
39	A sound education
Kostscholen	73	Meesterlijk decor
Het Vlaamsche Volkstooneel
41	Een misboek voor iedereen
Het volksmissaal	75	Een knikkend olifantje
Sparen voor de missies

77	Engelenrei Kunstenaarsvereniging De Pelgrim	111	De ziel van het kind Schoolstrijd
79	Huis Het dagelijks leven	113	Pop-up en patchwork Protestantisme
81	Wat zullen we drinken? Anti-alcoholbeweging	115	De blijde boodschap op vinyl Religieuze (pop)muziek
83	Spanning en avontuur Vlaamsche Filmkens	117	Uit de mode Religieuze kledij
85	Credo! Katholieke mobilisatie	119	Dood van een non Geloofscrisis
87	Vuile praat en schuldige betrekkingen Zedelijkheidsactie	121	Een telegram voor de minister Vrouwen en politiek
89	Lering door vermaak Religieus spelmateriaal	123	Zoek de muis Wielersport
91	Met vlag en wimpel De christelijke arbeidersbeweging	125	Woning voor de gelovige Moderne kerkenbouw
93	Vette en magere jaren Religieuze roepingen	127	Lost in translation? Migranten en middenveld
95	Mijn Jezus, barmhartigheid! Geloven in tijden van oorlog	129	Op de fiets De groene beweging
97	Bibberen van ontroering Overleven in een concentratiekamp	131	Marx aan het kruis! Kristenen voor het socialisme
99	De neushoorn van Mechelen De repressie	133	Baas in eigen buik Het abortusdebat
101	Bouwmeester De Christelijke Volkspartij	135	Een hoge vlucht Katholieke jeugdbewegingen
103	Kartonnen dozen Christelijke mutualiteiten	137	A la recherche du temps perdu Religieuze symboliek
105	Matamata en Pilipili Missiefilms	139	Overbodig Derdewereld- en armoedeorganisaties
107	Aangemeerd in Antwerpen Apostolaat voor zeelieden	141	The Turn Veranderend middenveld
109	De geboorte van Jommeke Het parochieblad		

Een misboek voor iedereen

HET VOLKSMISSAAL

De verbrokkeling van de aristocratische klassenmaatschappij van het ancien régime creëerde een vacuüm. Op het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw trad het volk meer dan ooit naar voren. Het volk werd een bedreiging, maar ook een opportuniteit. Dat leidde onder andere tot de strijd voor het algemeen stemrecht en de invoering van de leerplicht. Ook de kerk 'ontdekte' het volk. Om dat nauwer aan zich te binden, ontwikkelde ze een nieuw genre, het volksmisboek.

Dit missaal (1882) is een statement. Het was een realisatie van de benedictijnen van Maredsous en kende als eerste missaal in de volkstaal – uitgegeven nog voor de officiële goedkeuring door Rome – een grote weerklank. De Belgische monnik Gerard van Caloen (1853–1932) van het pas heropgerichte benedictijnenklooster in Maredsous en later stichter van de Sint-Andriesabdij Zevenkerken in Brugge (1901) vertaalde de Latijnse tekst van het Romeinse missaal naar het Frans, met een uitvoerige uitleg over de betekenis van rituelen en gebeden. Met dit misboek zou een gelovige die geen Latijn kende, de eredienst beter kunnen volgen en er actiever aan kunnen deelnemen. Zowel het boekblok als de uitgeversband is neogotisch vormgegeven. De typografie en iconografie zijn erg verzorgd, met tal van versierde initialen, vignetten en volbladillustraties.

Dit exemplaar draagt een contradictie in zich. De vergulde snede, de schutbladen, de goudstempeling en de luxe-band in gepolijst schapenleer, gesig-neerd op de spiegelrand ('Desclée Lefebvre et Cie'), tonen dat dit een *luxe*-exemplaar is van het *volks*missaal. Ondanks de democratisering bleef de klassenmaatschappij bestaan. Uitgevers als Desclée speelden daar handig op in. Met hun populaire drukwerk ontdekten ze de kracht van de massa, maar door vormelijke verschillen, weerspiegeld in de prijs, bereikten ze ook het rijke segment van de markt. Het eerste Nederlandstalige missaal verscheen pas in 1911, eveneens bij uitgeverij Desclée in Doornik, die een groot aandeel had in de verspreiding van het liturgisch boek.

ONS
KOOKBOEKJE

— UITGAVE VAN DEN —
BELGISCHEN BOERENBOND

Kalfskop met schildpadsaus

KATHOLIEKE LANDBOUWORGANISATIES

In 1927 verscheen de eerste editie van *Ons Kookboekje*, beter bekend als 'het kookboek van de Boerinnenbond'. Wat later uitgroeide tot dé kookbijbel, zowel door zijn omvang als zijn aanwezigheid in ieder huisgezin, bevatte aanvankelijk slechts vierhonderd recepten en verscheen in een beperkte oplage van duizend exemplaren. Het boek was een uitgave van de Belgische Boerenbond voor zijn in 1911 gestichte zustervereniging, de Belgische Boerinnenbond. Beide organisaties hadden een grote invloed op het Vlaamse platteland.

De pastoor van Sint-Alfons-Goor (Heist-op-den-Berg) richtte in 1887 de eerste boerengilde op. Het godsdienstige karakter van de gilde kon niet geloofchend worden, maar haar populariteit school toch vooral in de materiële voordelen die de leden genoten. Het lokale initiatief kreeg in 1890 een nationale dimensie toen in Leuven de Belgische Boerenbond boven de doopvont werd gehouden. Per parochie verenigden de boeren zich in gilden; nationaal werd in de loop der jaren een netwerk uitgerold van spaar- en kredietinstellingen, coöperatieve aankoopdiensten, verzekeringsinstellingen, vormingsinitiatieven en een juridische dienst.

Dat alles was lange tijd grotendeels een mannenzaak. Nochtans speelde de boerin een niet onbelangrijke economische rol in het landbouwbedrijf. De boomgaard, de moestuin, de veestal en het neerhof waren doorgaans haar werkterrein. Rond de eeuwwisseling

ontstonden her en der boerinnengilden. De Boerinnenbond bundelde vanaf 1911 die lokale verenigingen. Net als het geval was voor de Boerenbond, oversteeg de werking van de vrouwenorganisatie het landbouwbedrijf in strikte zin en ging die gepaard met een maatschappelijk programma. Via de echtgenote kon het hele gezin, inclusief de kinderen, worden bereikt. En voor de op de achtergrond opererende katholieke elite was dat gezin een belangrijke bouwsteen in het samenlevingsmodel dat ze voor ogen had.

En ja, zelfs een kookboek kon daartoe bijdragen. De leegloop van het platteland en het verval van de christelijke, landelijke tradities konden ten dele gekeerd worden via de keuken, waar de vrouw – aldus *Ons Kookboekje* – door 'haar kookkunst de huiselijkheid, het familie- en vriendenleven' kon bevorderen en op die manier bijdragen tot (het herstel van) de boerenstand.

Een knikkend olifantje

SPAREN VOOR DE MISSIES

Een knikkend negertje. We hebben het allemaal ooit wel eens gezien, op een winkeltoog of in een heemkundig museum of op tv. Het is een iconisch beeld dat aan de Belgische missionarissen in Congo refereert en aan de inspanningen die werden gedaan om hen te steunen. Congo was niet het enige land waar Belgische missionarissen actief waren. Ze waren over heel de wereld verspreid, onder andere op het Indiase subcontinent. Dit knikkende olifantje herinnert daaraan.

Dat er sinds circa 1860 Belgische missionarissen in India werkzaam waren, is niet zo bekend. Nochtans hebben verschillende ordes – jezuïeten, karmelieten en kapucijnen – er missieposten opgericht die uitgegroeid zijn tot bisdommen en zelfs aartsbisdommen en tot op vandaag de basis vormen voor allerhande activiteiten. Sommige richtten zich vooral op onderwijs, andere op bekering. De vrouwelijke religieuze instituten – ursulinen van Tildonk, zusters van Liefde en Filles de la Croix – hadden vooral aandacht voor gezondheidszorg. De zusters van de Jacht – officieel zusters missionarissen van het Onbevlekt Hart van Maria – werden zelfs speciaal opgericht voor het missiewerk in India.

Alle congregaties die actief waren in missiegebieden – en dat waren ze zeker in het interbellum zowat allemaal, niet alleen in Congo en India, maar ook op de Filipijnen en in China en op het Amerikaanse continent – hadden gemeen dat ze in België extra inkomsten moesten genereren voor hun missies. Het werk van ‘nonkel pater’

of ‘tante nonneke’ – die tot in de jaren 1960 wel in elke familie te vinden waren – moest dus bekend worden gemaakt, want onbekend is onbemand en dus onbemiddeld. Dat gebeurde op de meest diverse wijzen, in de eerste plaats via het gesproken en gedrukte woord: lezingen in scholen, preken in de kerk en een resem geïllustreerde tijdschriften. Daarnaast werden er missietoonstellingen en -feesten georganiseerd, waarop missiefilms werden getoond. Bij al die gelegenheden werd er opgeroepen tot geldelijke steun en was er wel een geldomhaling.

Ook werd er effectief gespaard voor de missies. Het Werk der Oude Postzegels, in 1891 opgericht aan het seminarie van Luik, was een van de oudste. Ook oud papier, kroonkurken, zilverpapier..., kortom alles wat geld kon opbrengen, werd verzameld. Heeft het sorteer- en recyclagesucces in Vlaanderen misschien een missionaire oorsprong? En dan was er natuurlijk het spaarpotje dat dankbaar ja knikte telkens het gevoed werd.